Αλγόριθμοι και επιεικής δικανική κρίση

Στέργιος Κοφίνης[*]

Το άρθρο, το οποίο συνιστά γραπτή απόδοση της εισήγησης του γράφοντος στην παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Παρασκευόπουλου «Ο επιεικής αλγόριθμος ... από την αριστοτελική σκέψη στην τεχνητή νοημοσύνη», επικεντρώνεται στο ερώτημα εάν μπορεί η τεχνητή νοημοσύνη στο παρόν στάδιο εξέλιξής της να υποκαταστήσει τους ανθρώπους στην έκδοση δικαστικών αποφάσεων. Αξιοποιώντας την οπτική γωνία του παρουσιαζόμενου βιβλίου, το άρθρο προσπαθεί να περιγράψει τα όρια της εισαγωγής συστημάτων ΤΝ στη διαδικασία της δικαιοδοτικής κρίσης.

τεχνητή νοημοσύνη – αλγόριθμοι – δικαστικά συστήματα – επιείκεια – Αριστοτέλης

«*AI is not when a computer can write poetry.*

AI is when a computer will want to write poetry».

Alexei Efros[1]

Η πρώτη μεγάλη δυσκολία μου, όταν προσκλήθηκα να παρουσιάσω το βιβλίο του κ. Παρασκευόπουλου «Ο επιεικής αλγόριθμος … από την αριστοτελική σκέψη στην τεχνητή νοημοσύνη»[2], ήταν ότι δεν νιώθω ειδικός ούτε στους αλγόριθμούς ούτε – πολύ περισσότερο – στον Αριστοτέλη. Αυτή, όμως, τελικά ίσως να είναι και η ιδιαίτερη αξία του βιβλίου αυτού: απευθύνεται στον μη ειδικό αναγνώστη, εισάγοντάς τον, με τρόπο απλό και εύληπτο, στην αριστοτελική σκέψη για τη δικαιοσύνη και ιδιαίτερα για την έννοια της επιείκειας. Και δεν μένει εκεί, αλλά παίρνει αυτή την έννοια, που μας έρχεται από τα βάθη των αιώνων, και τη συνδέει με την τεχνολογία αιχμής της εποχής μας, την τεχνητή νοημοσύνη (ΤΝ).

Με μια πρώτη ανάγνωση, αυτή η σύνδεση μπορεί να ξενίζει. Αλλά ένα από τα παράδοξα που έφερε η τεχνητή νοημοσύνη είναι ότι καθώς μας ωθεί να κάνουμε ένα τεράστιο άλμα στο μέλλον, ταυτόχρονα μας αναγκάζει να γυρίσουμε και να κοιτάξουμε προς τα πίσω, στις ρίζες της σκέψης μας. Αυτό είναι κάτι που το βλέπουμε με μεγάλη ένταση στο πεδίο της νομικής επιστήμης: Πλέον η φιλοσοφία και η μεθοδολογία του δικαίου απέκτησαν, όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει από μια απλή έρευνα στο διαδίκτυο, μια νέα σημασία και μια νέα, κρίσιμη πρακτική χρησιμότητα, αφού πρέπει πια να αναστοχαστούμε πάνω στο πώς συγκροτούμε τον νομικό μας συλλογισμό προκειμένου να διδάξουμε στα συστήματα ΤΝ πώς να το κάνουν ή να καταλάβουμε το τι μπορούν και τι δεν μπορούν να κάνουν. Σε αυτό το ρεύμα ανανεωμένης προσέγγισης στις καθιερωμένες έννοιες, υπό το πρίσμα των τεχνολογικών δυνατοτήτων της νέας εποχής, εγγράφεται και το βιβλίο του καθηγητή Παρασκευόπουλου.

Ο καθηγητής κάνει στο βιβλίο του, από την αρχή, τη διάκριση ανάμεσα σε δύο έννοιες της επιείκειας, την *ευρεία*, που φτάνει να ταυτίζεται με την ουσιαστική δικαιοσύνη, δηλαδή συνδέεται με τον ίδιο τον ανθρωπισμό και τη δημοκρατία, και τη *στενή*, η οποία είναι «ειδοποιός ιδιότητα του δικαίου» και έχει μια λειτουργία διορθωτική του κειμένου του γενικού

---

[*] *Δ.Ν., Πρόεδρος Πρωτοδικών Δ.Δ.*

[1]. «Learning from the ground up», Δεκέμβριος 2021, παραθέτοντας έναν μη κατονομαζόμενο Ρώσο φυσικό, προσβάσιμο σε https://www.deeplearning.ai/the-batch/alexei-efros-learning-from-the-ground-up (τελ. πρόσβαση 11.11.2026).

[2]. Οφείλω θερμές ευχαριστίες στον ομότιμο καθηγητή κ. Ν. Παρασκευόπουλο και στην ομότιμη καθηγήτρια κα Χριστίνα Δεληγιάννη-Δημητράκου για την τιμητική πρόσκληση να μιλήσω στην παρουσίαση του βιβλίου στη Θεσσαλονίκη στις 02.02.2026. Το παρόν άρθρο αποτελεί απόδοση της εισήγησής μου σε εκείνη την εκδήλωση.

και απρόσωπου νόμου[3]. Προγραμματικά, ο συγγραφέας επιλέγει να ασχοληθεί με τη στενή έννοια της επιείκειας όσον αφορά τη σχέση της με τους αλγόριθμους και εκεί θα επικεντρωθώ κι εγώ.

Συγκεκριμένα, μολονότι το βιβλίο θέτει πολλά ζητήματα για το πώς συνδέεται επιστημολογικά η αριστοτελική σκέψη με τη λειτουργία των αλγόριθμων, η δική μου εισήγηση θα επικεντρωθεί σε ένα ερώτημα που τίθεται στο βιβλίο υπό διάφορες εκδοχές και αφορά την ενσωμάτωση της τεχνητής νοημοσύνης στη δικανική κρίση. Στην πιο ακραία (και γι' αυτό πιο ενδιαφέρουσα) εκδοχή του, το ερώτημα αυτό διατυπώνεται ως μία συζήτηση για το εάν μπορεί η Τεχνητή Νοημοσύνη σήμερα ή θα μπορεί κάποια στιγμή στο όχι-πολύ-μακρινό μέλλον να εκδίδει δικαστικές αποφάσεις. Και για να τονίσουμε λίγο, όπως ακριβώς κάνει και ο συγγραφέας, τη σημασία του ανθρωπομορφισμού για την αναγνώριση ηθικής διάστασης στα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης[4], το ερώτημα μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: θα δούμε μια μέρα ένα ρομπότ να ανεβαίνει στην έδρα και να δικάζει; Ή, πιο ρεαλιστικά, θα έχουμε μια μέρα μια online πλατφόρμα, όπου οι διάδικοι θα υποβάλλουν τα δικόγραφά τους και όλα τα αποδεικτικά τους στοιχεία (εκπροσωπούμενοι, πιθανώς, ομοίως από bots, που θα τα ετοιμάζουν για λογαριασμό τους), και το πρόγραμμα θα επιλύει τη διαφορά τους εκδίδοντας – εντός δευτερολέπτων πιθανώς – απόφαση;

Το βιβλίο ξεκαθαρίζει και ορθώς ότι υπάρχουν προφανείς νομικοί-συνταγματικοί περιορισμοί για να γίνει κάτι τέτοιο: δικαίωμα στον φυσικό δικαστή, δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, θεσμική εγγύηση της δικαστικής ανεξαρτησίας[5]. Όταν λέμε βέβαια *φυσικό* δικαστή, εννοούμε οπωσδήποτε *άνθρωπο* δικαστή; Η απάντηση, με βάση το ισχύον Σύνταγμα (της Ελλάδας, και όχι μόνο)[6], δεν μπορεί παρά να είναι καταφατική, διότι το Σύνταγμα προβλέπει τη λειτουργία συγκεκριμένων δικαστηρίων, που απαρτίζονται από δικαστές, οι οποίοι έχουν όρια συνταξιοδότησης, σύστημα προαγωγών, αμοιβές κ.λπ., δηλαδή πρόκειται αναμφίβολα και αποκλειστικά για ανθρώπους δικαστές.

Ωστόσο, η αρχική αυτή ένσταση δεν μπορεί να είναι και οριστική – τίποτα δεν αποκλείει μια αναθεώρηση των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος στο εγγύς μέλλον. Σημαντικότερο είναι να περάσουμε στην ουσία του ζητήματος του *τι μπορεί, αν μπορεί και τι θέλουμε να μπορεί* να κάνει η ΤΝ σε ένα δικαστικό σύστημα, ζήτημα το οποίο βρίσκεται, εν πολλοίς, και στον πυρήνα του προβληματισμού του βιβλίου.

Θα ξεκινήσω από μια θεμελιακή διαφοροποίηση, στην οποία πολύ ορθώς προβαίνει και το βιβλίο ευθύς εξαρχής: τη διάκριση μεταξύ διαφορετικών ειδών ή εκδοχών ΤΝ. Μην ξεχνάμε ότι η ΤΝ δεν είναι μια ενιαία τεχνολογία, αλλά μια έννοια-ομπρέλα που καλύπτει μία τεράστια γκάμα τεχνολογικών μεθόδων, εξ ου και η γενική δυσχέρεια ορισμού της[7]. Η βασική διάκριση

---

[3]. Βλ. Ν. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, Ο επιεικής αλγόριθμος … από την αριστοτελική σκέψη στην τεχνητή νοημοσύνη, Α.Π.Θ., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2024 [στο εξής: βιβλίο], σσ. 56-60.

[4]. Ibid, σ. 101.

[5]. Ibid, σ. 159.

[6]. Αντίστοιχοι προβληματισμοί έχουν διατυπωθεί σε αρκετές έννομες τάξεις. Βλ. ενδεικτικά, για την Αυστρία, IBA LITIGATION COMMITTEE, Guide on AI and Litigation, 28.05.2026, σσ. 4-5, προσβάσιμο σε https://www.ibanet.org/document?id=Guide-to-AI-and-litigation-Austria (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

[7]. Η ιστορική εξέλιξη της ΤΝ ως θεωρητικής σύλληψης και ως πρακτικής εφαρμογής έχει μεγάλο ενδιαφέρον, αλλά η παρουσίασή της εκφεύγει των δυνατοτήτων της παρούσας εισήγησης. Σημαντικό μόνο να αναφέρουμε τη μετάβαση από τη «συμβολική» ΤΝ, που δημιουργούσε συστήματα βασισμένα σε κανόνες (rule-based systems), στη μηχανική μάθηση. Το βασικό πρόβλημα που κατέστησε αναγκαία την αναζήτηση ενός νέου δρόμου προς την επίτευξη της τεχνητής νοημοσύνης ήταν η λεγόμενη «συμφόρηση στην απόκτηση γνώσης» (knowledge acquisition bottle-neck): τα συμβολικά συστήματα στηρίζονται σε εξειδικευμένες γνώσεις (knowledge-based systems), τις οποίες όμως μπορούν να ταξινομήσουν κατάλληλα, ώστε να δημιουργήσουν *οντολογίες*, ορισμένα μόνο άτομα με τις κατάλληλες, εξειδικευμένες γνώσεις. Η προσπάθεια κατάταξης των πληροφοριών και διαμόρφωσης των κατάλληλων κανόνων επεξεργασίας τους βάσει των γνωστών μεθόδων της λογικής είχε υπέρμετρο κόστος (σε ανθρώπινους πόρους καταρχάς) με αποτέλεσμα να οδηγείται σε αδιέξοδο όταν έπρεπε να αντιμετωπίσει πιο σύνθετα ζητήματα. Βλ. τελείως ενδεικτικά: N. AUSSENAC-GILLES / F. GANDON, From the knowledge acquisition bottleneck to the knowledge acquisition overflow: A brief French history of knowledge acquisition, International Journal of Human-Computer Studies, 2013, σσ. 157-165.

που γινόταν μέχρι πρόσφατα ήταν ανάμεσα σε δύο μορφές ΤΝ, της στενής ή αδύναμης ΤΝ και της γενικής ή ισχυρής ΤΝ. Ανάμεσά τους ξεπήδησε πριν από 3 μόλις χρόνια μια τρίτη κατηγορία, τα μοντέλα γενικού σκοπού ή foundational models, που ονομάζονται και μεγάλα γλωσσικά μοντέλα (Large Language Models – LLMs), με πιο γνωστά ανάμεσά τους το ChatGPT της OpenAI, το Gemini της Google, το Claude της Anthropic, το Grok της xAI και το DeepSeek της DeepSeekAI.

Η *ισχυρή ΤΝ* είναι ένα υπολογιστικό σύστημα, που έχει συνείδηση του εαυτού του και ικανότητα αντίληψης του κόσμου στο σύνολό του. Αυτή ήταν (και παραμένει) η ΤΝ της επιστημονικής φαντασίας – το HAL 9000 από την Οδύσσεια του Διαστήματος, το Skynet και τα ανθρωποειδή ρομπότ στις ταινίες του Terminator κλπ. Ο συγγραφέας εύστοχα ονομάζει «Υπερνοημοσύνη» αυτή την εκδοχή ΤΝ[8]. Έχει ειπωθεί ότι μπορεί να χρειαστούν ακόμη χρόνια για να φτάσουμε σε ένα σύστημα ΤΝ με ίδιο επίπεδο νοημοσύνης με τον άνθρωπο, αλλά από εκείνο το σημείο (γνωστό ως *singularity*) και έπειτα θα χρειαστεί πολύ μικρότερο διάστημα, πιθανώς λίγων εβδομάδων ή μηνών, πριν αυτό το σύστημα, έχοντας πρόσβαση σε άπειρη γνώση και σχεδόν άπειρη υπολογιστική ισχύ, αναβαθμίσει τον εαυτό του κατά δεκάδες φορές, ώστε να φτάσει στο επίπεδο της υπερνοημοσύνης[9]. Ωστόσο, αυτό το σύστημα δεν υπάρχει σήμερα και ίσως – όπως πολύ σωστά διευκρινίζει στην τελευταία παράγραφο του τελευταίου μέρους του βιβλίου του ο συγγραφέας – να μην έχει και νόημα να μιλάμε γι' αυτό, διότι δεν μπορούμε ούτε να ξέρουμε πώς θα είναι όταν θα έρθει ούτε αν θα μπορούμε να μιλάμε για ανθρώπινο πολιτισμό από εκείνο το σημείο και έπειτα.

Από την άλλη πλευρά, αυτό που όντως υπάρχει είναι η *στενή ή ειδική ΤΝ*. Αυτή είναι η ΤΝ που είναι εξειδικευμένη να κάνει συγκεκριμένες εργασίες: να μας βρίσκει διαδρομές μέσω κάποιας εφαρμογής χαρτών, να μας προτείνει προϊόντα για να αγοράσουμε στα διαδικτυακά καταστήματα βάσει των προηγούμενων αγορών μας, να εντοπίζει όγκους πάνω σε μαγνητικές τομογραφίες κλπ. Πώς το κάνει αυτό; Η σύγχρονη τεχνητή νοημοσύνη βασίζεται στη μηχανική μάθηση: επεξεργάζεται τεράστιους όγκους δεδομένων, με κάποια τεχνική μάθησης (επιτηρούμενη, μη επιτηρούμενη, ενισχυμένη κ.λπ.), βρίσκει στατιστικές ακολουθίες, δηλαδή μοτίβα, μέσα σε αυτούς τους όγκους και συνάγει κάποια συμπεράσματα, ώστε όταν εισάγουμε στο σύστημα νέα δεδομένα και εντοπίσει τα ίδια μοτίβα, να μπορεί να εξάγει χρήσιμα αποτελέσματα.

Τα *μεγάλα γλωσσικά μοντέλα*, τέλος, εκπαιδεύονται σε τεράστιες βάσεις δεδομένων, έχουν εκατοντάδες δισεκατομμύρια παραμέτρους που επιτρέπουν τον εντοπισμό στατιστικών μοτίβων και, σε αντίθεση με τα συνηθισμένα μοντέλα αδύναμης τεχνητής νοημοσύνης, χαρακτηρίζονται από γενικευσιμότητα και προσαρμοστικότητα, είναι δηλαδή η βάση πάνω στην οποία αναπτύσσονται εφαρμογές για συγκεκριμένες εργασίες.

Αφού παρουσιάζει αυτές τις εκδοχές της ΤΝ, ο καθηγητής Παρασκευόπουλος διαπιστώνει ότι η *θεμελιακή διαφορά* που υπάρχει ανάμεσα στην ανθρώπινη και την τεχνητή νοημοσύνη είναι ο τρόπος συγκρότησης του συλλογισμού, δηλαδή ο ίδιος ο τρόπος που σκεφτόμαστε: οι άνθρωποι συγκροτούμε τον συλλογισμό μας *αιτιοκρατικά* ή, μάλλον, για να το περιορίσω, θεωρούμε αναγκαία, ειδικά στη νομική σκέψη, την αιτιοκρατική συγκρότηση του συλλογισμού, ενώ η ΤΝ «σκέφτεται» *συνειρμικά και με συσχετισμούς*. Όπως έχει ειπωθεί, τα

---

[8]. Βλ. βιβλίο, σ. 95. Αντιθέτως, η επιλογή του Προέδρου των ΗΠΑ, D.Trump, να υπογράψει εκτελεστικό διάταγμα με το οποίο επιβάλλει τη συλλήβδην μετονομασία της ΤΝ σε ΥπερΝοημοσύνη (Super Intelligence-SI) είναι τουλάχιστον ατυχής, δεδομένου ότι, για λόγους προώθησης της ιδέας της ΤΝ, παραγνωρίζει τις πραγματικές διαφορές μεταξύ διαφορετικών τεχνολογικών εφαρμογών που εντάσσονται κάτω από την ίδια έννοια· βλ. το Executive Order 14434, Inaugurating the Era of Super Intellingence, διαθέσιμο σε https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2026/09/inaugurating-the-era-of-super-intelligence/ (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

[9]. Από την αχανή σχετική βιβλιογραφία, βλ., ενδεικτικά, Γ. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Φιλοσοφία της Τεχνητής Νοημοσύνης – Ένα ταξίδι στο μέλλον, 2η εκδ., Διόπτρα, 2023, σσ. 208-209, Digital Cooperation Organization, AI Singularity: Navigating Implications and Framing Strategic Recommendations, 2025, προσβάσιμο σε https://dco.org/wp-content/uploads/2025/03/AI-Singularity-Navigating-Implications-and-Framing-Strategic-Recommendations.pdf (τελ. πρόσβαση 03.11.2026) και E. YUDKOWSKY, Hard Takeoff, 2008, προσβάσιμο σε https://www.lesswrong.com/posts/tjH8XPxAnr6JRbh7k/hard-takeoff (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

συστήματα ΤΝ δεν είναι παρά «στοχαστικοί παπαγάλοι»[10] ή, θα μπορούσαμε να πούμε, στατιστικές μηχανές πιθανολόγησης.

Στο σημείο αυτό, βέβαια, πρέπει να τεθεί το ερώτημα για ποιο λόγο υφίσταται διεθνώς μία τάση, η οποία πιέζει προς την εισαγωγή μεθόδων αλγοριθμικής λήψης αποφάσεων στη δικαιοσύνη. Ασφαλώς, σε κάποιο βαθμό αυτό μπορεί να εξηγηθεί από μια διάθεση καινοτομίας και υιοθέτησης νέων τεχνολογιών στα δικαστικά συστήματα. Αλλά αυτή η τεχνομανία έχει περιορισμένη εμβέλεια και συνέπεια. Δύο είναι τα σοβαρότερα κίνητρα στην πραγματικότητα: το πρώτο είναι η ταχύτητα. Ο Νίκος Παρασκευόπουλος το διατυπώνει υπό τη μορφή διλημμάτων: *«Προκρίνουμε απονομή δικαιοσύνης με υπερασπιστικά δικαιώματα, ανακρίσεις και διαδικασίες ή με ταχύτητα κρίσης; Απόφαση με εμπεριστατωμένη αιτιολόγηση ή με ακριαία παραγωγή και αποτελεσματικότητα;»*[11]. Αν ένα σύστημα ΤΝ μπορεί να μειώσει τον χρόνο δικαστικής επίλυσης μιας υπόθεσης από τα δέκα χρόνια στα δέκα λεπτά, ίσως αξίζει να το δοκιμάσουμε, θα σκεφτόταν κάποιος. Εδώ, άλλωστε, μπορεί να υπεισέρχεται και ο παράγοντας του *κόστους*, όπως σε όλα τα πεδία της οικονομίας που υιοθετούν εφαρμογές ΤΝ – το όφελος από την αντικατάσταση ενός σημαντικού αριθμού ανθρώπων δικαστών (που χρειάζονται μισθό) από μια εφαρμογή ΤΝ (που χρειάζεται μόνο ηλεκτρική ενέργεια), πιθανώς αρκεί για να καλύψει το κόστος ανάπτυξής της.

Ο δεύτερος λόγος είναι πιθανώς η *έλλειψη εμπιστοσύνης* στο δικαστικό σύστημα, που φαίνεται να αυξάνεται διεθνώς και κυρίως στη χώρα μας[12]. Αντιθέτως, η ΤΝ έρχεται με μια υπόσχεση αμεροληψίας και αξεπέραστης νομικής κατάρτισης: ούτε πολιτικές προτιμήσεις έχει ούτε μπορεί να διαφθαρεί, ενώ έχει όλη τη νομική γνώση στην άμεση διάθεσή της. Παρατηρεί, βέβαια, πολύ σωστά ο συγγραφέας ότι και η ΤΝ δεν έχει το αλάθητο – άμεσα, ωστόσο, δίνει και το αντεπιχείρημα: ούτε οι άνθρωποι δικαστές έχουν το αλάθητο, κάθε άλλο[13]. Και είναι γνωστές οι έρευνες που έχουν γίνει, π.χ. στο Ισραήλ για τον πεινασμένο δικαστή, που απορρίπτει περισσότερα αιτήματα αποφυλάκισης πριν τη διακοπή για γεύμα[14], ή στη Γαλλία για τη ρουλέτα του ασύλου[15]. Ωστόσο, επισημαίνει ο συγγραφέας, για την αντιμετώπιση των σφαλμάτων των δικαστών προβλέπονται στο δίκαιο ισχυροί εγγυητικοί και διορθωτικοί θεσμοί. Με την τεχνητή νοημοσύνη, όμως, θα προσθέσω εγώ, ανακύπτει το πρόβλημα της *προκατάληψης του αυτοματισμού*, η πεποίθηση δηλαδή ότι το αποτέλεσμα που εκδίδει ένα αυτοματοποιημένο μηχάνημα είναι πάντα αξιόπιστο ή τουλάχιστον πιο αξιόπιστο από την κρίση ενός ανθρώπου[16]. Αυτή η πεποίθηση αποκλείει στην πράξη ή καθιστά εξαιρετικά σπάνιο

---

[10]. Βλ. T. GEBRU …[et al.], On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big? FAccT ’21, March 3-10, 2021, Virtual Event, Canada, σσ. 610-623 προσβάσιμο σε https://s10251.pcdn.co/pdf/2021-bender-parrots.pdf (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

[11]. Βλ. βιβλίο, σ. 180.

[12]. Βλ. https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2026/Criminal%20Justice/historical (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

[13]. Βλ. βιβλίο, σ. 159.

[14]. Βλ. S. DANZIGER / J. LEVAV / L. AVNAIM-PESSO, Extraneous factors in judicial decisions, Proceedings of the National Academy of Sciences, 108(17), 2011, σσ. 6889-6892· βλ. όμως και K. CHATZIATHANASIOU, Beware the Lure of Narratives: “Hungry Judges” Should Not Motivate the Use of “Artificial Intelligence” in Law, German Law Journal, 23(4), 2022, σσ. 452-464.

[15]. Βλ. Association nationale d’assistance aux frontières pour les étrangers, «La roulette russe de l’asile à la frontière – Zone d’attente : qui détourne la procédure ? Rapport sur la procédure d’admission sur le territoire au titre de l’asile», 2003, προσβάσιμο σε https://anafe.org/la-roulette-russe-de-lasile-a-la-frontiere-zone-dattente-qui-detourne-la-procedure-rapport-sur-la-procedure-dadmission-sur-le-territoire-au-titre-de-lasile/ (τελ. πρόσβαση 03.11.2026). Βλ. και J. RAMJI-NOGALES, / A.I. SCHOENHOLTZ / P.G. SCHRAG, Refugee Roulette: Disparities in Asylum Adjudication and Proposals for Reform, NYU Press, 2009.

[16]. Βλ. G. ROMEO / D. CONTI, Exploring automation bias in human – AI collaboration: a review and implications for explainable AI, AI & Soc 41, 2026, σσ. 259-278, προσβάσιμο σε https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-025-02422-7#citeas (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

κάθε μετέπειτα έλεγχο για την ορθότητα της κρίσης της ΤΝ, ιδίως αν ληφθεί υπόψη η δυσχέρεια κατανόησης του τρόπου που έχει φτάσει σε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα[17].

Στόχος, βέβαια, του βιβλίου δεν είναι να μιλήσει γενικώς για τα ελαττώματα της ανθρώπινης δικαιοσύνης και τα πλεονεκτήματα της αλγοριθμικής (ή το αντίστροφο), αλλά να εντοπίσει τη βασική διαφορά ανάμεσα στη μία και την άλλη: αυτό που κινδυνεύει να χαθεί σε μια δικαιοσύνη που απονέμεται από αλγόριθμους, μας λέει ο συγγραφέας, είναι η *επιείκεια,* δηλαδή η δυνατότητα προσαρμογής του νόμου στις ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης, η απάλυνση των ακραίων εκδοχών αδικίας που η άτεγκτη εφαρμογή του νόμου προκαλεί, η ερμηνεία των κανόνων δικαίου με τρόπο που συνάδει με την κοινωνική πραγματικότητα.

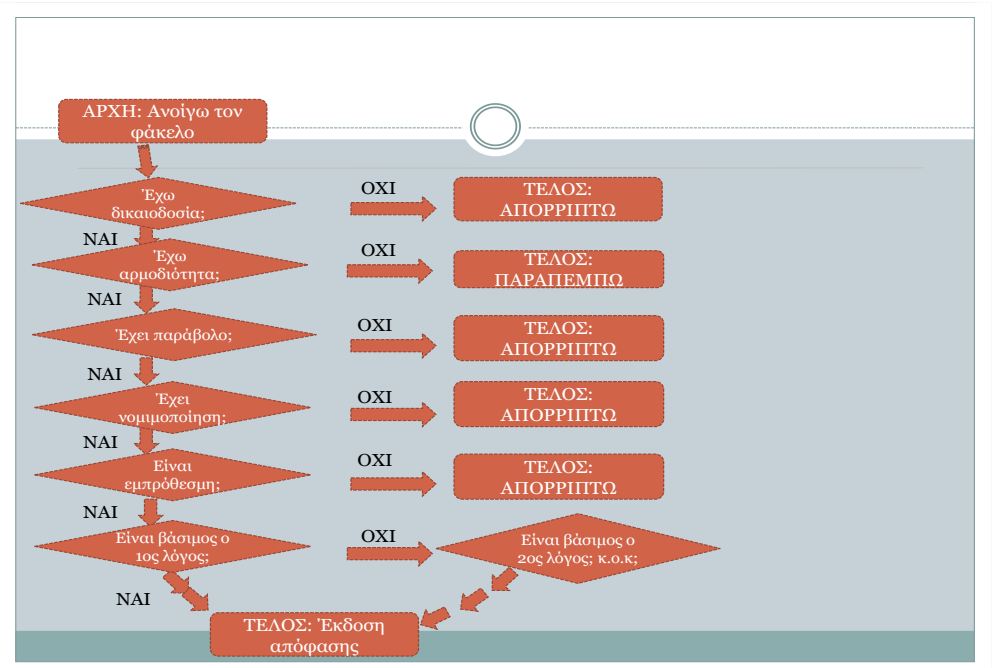
Μήπως, όμως, θα έλεγε κανείς, βλέποντας πώς λειτουργεί το ChatGPT και τα άλλα μεγάλα γλωσσικά μοντέλα, στην πραγματικότητα η ΤΝ μπορεί να κάνει *και* αυτό; Μπορεί να εκπαιδευτεί *και* στην επιείκεια και να την ενσωματώσει στο σκεπτικό της; Μπορεί δηλαδή να γίνει ο αλγόριθμος πραγματικά επιεικής, έστω και μέσα από τη συνειρμική σκέψη, έστω και χωρίς να έχει προσωπική, σωματική εμπειρία του κόσμου;

Σε μια προσπάθεια (πρόχειρης) απάντησης στα ερωτήματα αυτά, δοκίμασα, για τις ανάγκες της βιβλιοπαρουσίασης, να εισάγω στο ChatGPT τα δεδομένα μιας μάλλον καθημερινής κατηγορίας διαφορών που αντιμετωπίζουμε στα διοικητικά δικαστήρια: Σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του ΣτΕ[18], όταν ο ΕΦΚΑ αναζητάει από ασφαλισμένους του αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά για συντάξεις, επιδόματα κ.λπ., ο ασφαλισμένος υποχρεούται να τα επιστρέψει, εκτός αν αποδείξει ότι τα έλαβε καλόπιστα, δηλαδή χωρίς γνώση ή υπαίτια άγνοιά του, και ότι τυχόν επιστροφή θα θέσει σε κίνδυνο την αξιοπρεπή διαβίωσή του. Το νομικό κομμάτι, η μείζων σκέψη δηλαδή, είναι λυμένο και αυτό που απομένει το κομμάτι της υπαγωγής. Για το οποίο απαιτείται, όμως, η ερμηνεία και εφαρμογή δύο κρίσιμων αόριστων εννοιών: *καλή πίστη*, που εδώ δεν ταυτίζεται με τη γενική ρήτρα της καλής πίστης του ΑΚ, αλλά πάντως συνιστά αόριστη έννοια του δικαίου, και «*αξιοπρεπής διαβίωση*». Ο δικαστής της ουσίας καλείται να εξετάσει τις πραγματικές περιστάσεις κάθε υπόθεσης και να εφαρμόσει τα νομολογηθέντα κατά περίπτωση. Κοινώς, να εφαρμόσει την επιείκεια.

Μπορεί να το κάνει αυτό ένας αλγόριθμος; Καταρχάς, τι εννοούμε όταν λέμε αλγόριθμος; Αλγόριθμος είναι μία βήμα προς βήμα διαδικασία επίλυσης ενός προβλήματος. Ας δούμε ένα παράδειγμα αλγόριθμου:

[17]. Βλ. R.V. YAMPOLSKIY, Τεχνητή Νοημοσύνη – Ανεξήγητη, Απρόβλεπτη, Ανεξέλεγκτη (μτφρ. Φ. Κοκαβέσης), 2024, Επίκεντρο, ο οποίος επισημαίνει τη μη εξηγησιμότητα και τη μη κατανοησιμότητα ως δύο από τα σοβαρότερα (και εν πολλοίς μη επιλύσιμα) προβλήματα της ΤΝ (σσ. 45-62).

[18]. Βλ. ΣτΕ 532/2025 Ολ., διαθέσιμη σε www.adjustice.gr.

Αυτός είναι, βέβαια, ένας καλός αλγόριθμος για να τον ακολουθήσει ένας δικαστής, αλλά όχι ένας υπολογιστής[19]. Τούτο, διότι του λείπει ένα βασικό χαρακτηριστικό των αλγόριθμων: η *σαφήνεια* ως προς το τι πρέπει να κάνει το σύστημα σε κάθε βήμα. Κάθε βήμα από αυτά που σημειώνονται στο σχήμα προϋποθέτει σειρά άλλων νοητικών διεργασιών, που ο δικαστής εκπαιδεύεται να τις εκτελεί μετά από χρόνια νομικής και δικαστικής εκπαίδευσης. Οι αρχικές προσπάθειες ανάπτυξης ΤΝ, από τη δεκαετία του ’50 ως τη δεκαετία του ’90, προσπαθούσαν να δημιουργήσουν «έξυπνα» συστήματα φτιάχνοντας τέτοιους αλγόριθμους, με *δέντρα αποφάσεων* που κάθε επιλογή οδηγούσε σε άλλες επιλογές και όλα τελικώς κατέληγαν σε απλά ερωτήματα ΝΑΙ ή ΟΧΙ[20].

Η σύγχρονη μηχανική μάθηση, ωστόσο, όπως είδαμε, κάνει κάτι διαφορετικό. Επεξεργάζεται τεράστιους όγκους νομικών δεδομένων (νομοθεσία, θεωρία και κυρίως νομολογία) και αναζητάει μόνη της συσχετισμούς και μοτίβα, τα οποία να της επιτρέπουν να προβλέπει ποια θα είναι η απάντηση σε κάθε βήμα. Στο παράδειγμά μας θα έψαχνε, με βάση τη στατιστική ανάλυση, να δει πότε θεωρείται ότι υπάρχει καλοπιστία και πότε όχι, κάτω από ποιο όριο θεωρείται ότι πλήττεται η αξιοπρεπής διαβίωση και πότε όχι.

Αφού εισήγαγα στο ChatGPT τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, πλήρως ανωνυμοποιημένα, ζήτησα από το σύστημα να δώσει μία πλήρως αιτιολογημένη απάντηση για το τι πρέπει να γίνει, βάσει του νομολογιακού κανόνα, που το ίδιο είχε εντοπίσει και αναπτύξει σε προηγούμενη απάντησή του.

---

[19]. Το ζήτημα του εάν η δικανική κρίση θα μπορούσε να διατυπωθεί ως αλγόριθμος είχε απασχολήσει από αρκετά νωρίς τη νομική σκέψη – με την απάντηση να είναι συνήθως αρνητική. Π.χ. ο V.A.WELLMAN, Practical Reasoning and Judicial Justification: Toward an Adequate Theory, U. Colo. L. Rev., 1985, σσ. 45, 53, σημειώνει ότι «οι δικαστές δεν είναι “μαύρα κουτιά λογικής” όπου τα αποτελέσματα αναμένεται να απορρέουν μηχανικά από κάποιο σύνολο εισερχομένων δεδομένων». Βλ. όμως R.M. RE / A. SOLOW-NIEDERMAN, Developing Artificially Intelligent Justice, Stan.Tech.L.Rev., 2019, σσ. 242, 253, οι οποίοι χαρακτηρίζουν τη δικαιοσύνη που στηρίζεται σε κώδικες νομοθεσίας ως «νομικό αλγόριθμο», υπό την έννοια ότι συνίσταται σε ένα τυποποιημένο σύνολο κανόνων που μπορεί να εφαρμοστεί σε έναν μεγάλο αριθμό υποθέσεων.

[20]. Για ένα παράδειγμα προσπάθειας να αναλυθεί ακριβώς η έννοια της «καλής πίστης» σε αλγοριθμική μορφή με τη χρήση ενός decision tree, βλ. ED. L. RISSLAND / M. TIMUR FRIEDMAN, Detecting Change in Legal Concepts in T. Bench-Capon …[κ.ά.], A History of AI and Law in 50 papers: 25 Years of the International Conference on AI and Law, Artificial Intelligence and Law, Vol. 20, Issue 3, 1995.

Σε λίγα δευτερόλεπτα μου απάντησε, ξεκινώντας ως εξής: «*Πάμε να το δούμε ψύχραιμα, νομικά και σταθμισμένα, όπως θα το έβλεπε ένα διοικητικό δικαστήριο*». Και πράγματι εντόπισε όλα τα κρίσιμα ζητήματα, δηλαδή την ηλικία, την εκπαίδευση και τον επαγγελματικό τομέα της ασφαλισμένης, καθώς και το τι έντυπα είχε υπογράψει και πότε ως προς την καλή πίστη, τα εισοδήματα, την περιουσιακή της κατάσταση και το ποσό των αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών ως προς τη διακινδύνευση της αξιοπρεπούς διαβίωσης. Και κατέληξε – κατ' επιεική θα έλεγε κανείς κρίση – ότι δεν μπορεί να αξιωθεί η επιστροφή των χρημάτων. Απάντησε, μάλιστα, και σε έναν υποτιθέμενο ισχυρισμό του ΕΦΚΑ, σύμφωνα με τον οποίο είναι αναγκαία η επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων για να διασωθεί το ασφαλιστικό σύστημα, σημειώνοντας ότι «το ασφαλιστικό σύστημα δεν θα διασωθεί από μία 85χρονη με 720 ευρώ σύνταξη».

Άρα μήπως έχουμε φτάσει στον *επιεική αλγόριθμο*; Είμαι της άποψης ότι από την, τεχνικά άψογη, αυτή κρίση της ΤΝ, λείπουν τρία πράγματα: πρώτον, λείπει η μειοψηφία που έγινε στη δική μας σύνθεση. Μια μειοψηφία κατ' αποτέλεσμα πιο αυστηρή, αλλά πάντως νομικώς εξίσου ορθή. Αυτό δεν συνιστά απλή ανεκδοτολογική αναφορά. Όπως σημειώνει ο Νίκος Παρασκευόπουλος, η ΤΝ, επειδή ακριβώς στηρίζεται στη στατιστική, λαμβάνει υπόψη κατά την εκπαίδευσή της την κρατούσα τάση και τείνει να περιθωριοποιεί και να αγνοεί τις μειοψηφούσες γνώμες, τις εξαιρέσεις από τους κανόνες. Ναι, αλλά, μας λέει και πάλι ο καθηγητής, η διαφωνία μέσα σε μια διαβούλευση εμπλουτίζει τις απόψεις και είναι πηγή πλούτου[21]. Αυτό κινδυνεύει να χαθεί και μαζί της να χαθεί η μειοψηφούσα θέση στη νομολογία, η οποία μπορεί μελλοντικώς να δημιουργήσει νέο νομολογιακό ρεύμα.

Το δεύτερο που λείπει είναι η ανασύνθεση των πραγματικών περιστατικών από την πρώτη ύλη, δηλαδή τον φάκελο. Εγώ έδωσα στην εφαρμογή της ΤΝ έτοιμο το ιστορικό της υπόθεσης, όπως το είχε δουλέψει και ετοιμάσει η εισηγήτρια, η οποία έκλινε ομοίως προς την ίδια λύση. Έχει ενδιαφέρον εδώ μια συστηματική έρευνα στην προβλεπτική δικαιοσύνη που είχε λάβει χώρα το 2016 από ερευνητές του University College of London για την πρόβλεψη του αποτελέσματος των αποφάσεων του ΕΔΔΑ[22]. Η πρόβλεψη ήταν, κατά μέσο όρο, 72% επιτυχής, ποσοστό αντικειμενικώς εντυπωσιακό, αλλά το βασικό συμπέρασμα των συντακτών της μελέτης ήταν ότι αυτό εξαρτιόταν σημαντικά από τον τρόπο διατύπωσης του ιστορικού των αποφάσεων ("The circumstances of the case"), πάνω στο οποίο κυρίως βασίστηκε το πρόγραμμα ΤΝ για να κάνει τις επιτυχείς προβλέψεις. Αυτό, όμως, το τμήμα της απόφασης δεν συνιστά, όπως σημειώνει η μελέτη, μια ουδέτερη καταγραφή των γεγονότων της υπόθεσης. Στην πραγματικότητα, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι το πώς γράφουμε το ιστορικό μιας απόφασης συνδέεται άμεσα, έστω και μέσα από ανεπαίσθητες διαφοροποιήσεις στις λέξεις που χρησιμοποιούμε, με το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγουμε, καθώς ο δικαστής πηγαίνει διαρκώς μπρος-πίσω, αναδιατάσσοντας όλα τα μέρη της απόφασής του (νομικό μέρος, ιστορικό, υπαγωγή), καθώς προχωράει στην επίλυση της υπόθεσης. Αποφάσεις που καταλήγουν σε θετική κρίση είναι αναμενόμενο να τονίζουν στο ιστορικό στοιχεία που συντείνουν σε αυτό το αποτέλεσμα και το αντίστροφο.

Το τρίτο που λείπει είναι η πρωτοτυπία: εδώ είχαμε έναν μεγάλο αριθμό σχετικών υποθέσεων για να διδαχθεί ο αλγόριθμος και να βρει στατιστικά ανάλογα. Μπορούμε να θεωρήσουμε δεδομένο ότι σε μια πρωτότυπη υπόθεση δεν θα λειτουργούσε εξίσου πετυχημένα. Εξ ου και οι λιγοστές περιπτώσεις επιτυχημένης εισαγωγής εφαρμογών ΤΝ στα δικαστήρια παγκοσμίως αφορούν ακριβώς υποθέσεις, οι οποίες είναι επαναλαμβανόμενες και υπάρχει διαθέσιμος μεγάλος όγκος νομολογίας, όπως π.χ. συμβαίνει με το σύστημα Prometea στην Αργεντινή[23].

---

[21]. Βλ. βιβλίο, σ. 124.

[22]. Βλ. N. ALETRAS …[et al.], Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective, 2016, διαθέσιμο σε https://peerj.com/articles/cs-93/ (τελ. πρόσβαση 03.11.2025).

[23]. Για μια παρουσίαση του συστήματος αυτού, βλ. L. CERDA, PROMETEA, Revolutionizing Judicial Efficiency in Argentina Through Artificial Intelligence Powered Legal Solutions, Inter-American Law Review, 2024 προσβάσιμο σε https://inter-american-law-review.law.miami.edu/prometea-revolutionizing-judicial-efficiency-in-argentina-through-artificial-intelligence-powered-legal-solutions/ (τελ. πρόσβαση 03.11.2026).

Τι γίνεται, λοιπόν, όταν έχουμε μια δύσκολη υπόθεση, που απαιτεί στάθμιση αρχών του δικαίου και όχι απλώς εφαρμογή κανόνων εκεί που υπάρχει πλούσια νομολογία; Μπορεί να κάνει τέτοιες περίπλοκες σταθμίσεις ένας αλγόριθμος;

Η πρώτη απάντησή μας ενστικτωδώς θα ήταν όχι – ο συνειρμικός συλλογισμός ενός LLM οπωσδήποτε θα καταλήξει σε μια απάντηση, αλλά δύσκολα θα μπορούσαμε να την παραδεχθούμε ως κάτι πιο αξιόπιστο από το να στρίβαμε ένα νόμισμα. Μπορεί, άραγε, η στάθμιση αρχών, μια διαβόητα αφηρημένη και ασαφής διαδικασία (ρωτήστε οποιονδήποτε φοιτητή Νομικής που παλεύει να την κατανοήσει), να αλγοριθμοποιηθεί με κάποιον τρόπο;

Έναν τέτοιο τρόπο είχε, στην πραγματικότητα, αναζητήσει ο, προσφάτως εκλιπών, καθηγητής φιλοσοφίας του δικαίου Robert Alexy ήδη από τη μεταφρασμένη σε πολλές γλώσσες habilitation του, Theorie der Grundrechte, του 1985, δηλαδή σε εποχή που η σύγχρονη ΤΝ ανήκε αποκλειστικά στην επιστημονική φαντασία. Ο Alexy επιχείρησε να διατυπώσει τον Νόμο των Αντιτιθέμενων Αρχών και τον Νόμο της Στάθμισης με μαθηματικούς όρους, ήδη στην αρχική έκδοση του βιβλίου, όσο και (πιο αναλυτικά) στο Επίμετρο που πρόσθεσε στην αγγλική έκδοση του 2002[24]. Η σκέψη του έτυχε περαιτέρω επεξεργασίας από τον Matthias Klatt και τον Moritz Meister[25] και μπορεί να διατυπωθεί ως ένας μαθηματικός τύπος για τη στάθμιση μεταξύ δύο ανταγωνιζόμενων αρχών P_i και P_j, η βασική εκ των οποίων έχει τη μορφή: $W_{i,j}=\frac{W_i \cdot I_i \cdot R_i^e \cdot R_i^n}{W_j \cdot I_j \cdot R_j^e \cdot R_j^n}$. Αυτός ο τύπος δεν απαλλάσσει, βέβαια, τον εφαρμοστή του δικαίου (είτε είναι άνθρωπος είτε εφαρμογή ΤΝ) από την ανάγκη να προσδώσει συγκεκριμένες τιμές στα W (αφηρημένο βάρος κάθε δικαιώματος), I (ένταση προσβολής), R^e (αξιοπιστία των εμπειρικών προϋποθέσεων) και R^n (αξιοπιστία των κανονιστικών προϋποθέσεων της προσβολής), δηλαδή να προβεί σε ουσιαστικές εκτιμήσεις[26]. Η ανάλυση του μαθηματικού αυτού τύπου και των κριτικών που έχουν ασκηθεί σ' αυτόν θα απαιτούσε χώρο που εκφεύγει πλήρως των δυνατοτήτων και σκοπών της παρούσας εισήγησης. Το κρίσιμο, όμως, εδώ είναι να σημειωθεί ότι ακόμη και οι σύνθετοι νομικοί συλλογισμοί μπορεί να αναλυθούν σε επιμέρους βήματα. Αυτό θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ώστε να αναπτυχθούν εφαρμογές ΤΝ ικανές να «υπολογίζουν», με τη δική τους μέθοδο σκέψης, την τιμή που πρέπει να δοθεί σε κάθε παράγοντα αυτού του μαθηματικού τύπου[27]. Είναι άραγε αυτός ένας δρόμος για την ανάπτυξη πραγματικών επιεικών αλγορίθμων; Το (μάλλον σύντομο) μέλλον θα δείξει.

Κλείνοντας, θέλω να σημειώσω ότι η μεγάλη συνεισφορά του εξαιρετικού βιβλίου του καθηγητή Νίκου Παρασκευόπουλου δεν είναι ότι μας λύνει όλες τις απορίες για την τεχνητή νοημοσύνη – η ταχύτητα εξέλιξης της τεχνολογίας είναι τέτοια που αυτό είναι ανέφικτο για οποιαδήποτε δημοσίευση. Είναι ότι κάνει τη σύνδεση μεταξύ αλγόριθμου και επιείκειας, μεταξύ τεχνολογίας και αριστοτελικής σκέψης και έτσι μας ανοίγει διάπλατα ένα παράθυρο για να φωτιστεί διαφορετικά ο τρόπος που οι αλγόριθμοι αλληλεπιδρούν με την κοινωνία μας, με τον τρόπο συγκρότησης της σκέψης του καθενός από εμάς και με τη νομική επιστήμη τελικά.

---

[24]. Βλ. R. ALEXY, A Theory of Constitutional Rights, (trns. by J.Rivers), Oxford University Press, 2002, σσ. 96-104 και 401-414, ιδίως 408.

[25]. Βλ. M. KLATT / M. MEISTER, The Constitutional Structure of Constitutionality, Oxford University Press, 2012.

[26]. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος ο Alexy, «*Ωστόσο, όλα αυτά στην πραγματικότητα δεν είναι λύση. Μόλις οριστούν οι τιμές, το αποτέλεσμα είναι εύκολο να υπολογιστεί. Το πρόβλημα είναι ο ορισμός των τιμών*», R. ALEXY, A Theory …, ό.π., σ. 99.

[27]. Η σκέψη του Alexy έχει από παλιά αξιοποιηθεί σε έρευνες για εφαρμογές ΤΝ στο δίκαιο, ακριβώς λόγω της αναλυτικής ποιότητάς της· βλ. ενδεικτικά J. HAGE, Formalising Legal Coherence in T. Bench-Capon …[κ.ά.], A History of AI and Law…, ό.π., 2001.